

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ім. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

УКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЩОРІЧНИК

НОВА СЕРІЯ
ВИПУСК 8/9

•

УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ
ЗБІРНИК

ТОМ 11/12

Видавництво М. П. Коць
Київ-Нью-Йорк
2004

Володимир МІЛЬЧЕВ (*Запоріжжя*)

ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОГО КОЗАЦТВА В ФОНДІ “СЛАВОНСЬКА ГЕНЕРАЛКОМАНДА” ХОРВАТСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ

Однією з “білих плям” історії запорожців після зруйнування Січі у 1775 р., безперечно, є короткотривале перебування частини козаків у межах Військового Кордону Австрійської імперії, в історико-географічних областях Банат і Бачка.

Історіографію проблеми репрезентовано спорадичними працями австрійських, угорських, російських, югославських та українських істориків, що з’являлися протягом ХІХ–ХХ ст.¹ Жодна з них не може претендувати на розкриття, бодай у загальних рисах, обставин переселення запорожців до австрійських володінь, специфіки їхньої військової служби, причин та ходу реєміграції. Сталося це через низький рівень дослідження джерельної бази.

Завдяки підтримці Фонду Ковальських та Канадського Інституту Українських Студій при Альбертському університеті автор цих рядків протягом червня–липня 2002 р. здійснив наукове відрядження до Хорватії для праці в архівосховищах та бібліотеках міста Загреба, зокрема в Хорватському

¹ Ausführliche und wahrhafte Schilderung der Saporoger Kosaken vom Fähndrich von Händlowik, der sich geraume Zeit um die Gegend der Wohnungen dieser Leute aufgehalten hat. – Pappenheim in Francke, 1789; Etnographie der Österreichischen Monarchie von Karl Freiherr von Czoernig, mit einer ethnographischen Karte in vier blaettern. – Band III: Historische skizze der Volkerstämme und Colonien in Ungern und dessen ehemaligen Nebenländern. – Wien, 1857; *Dudás Gyula*. Kozák telep Zentán // Zentái Függellanveg. – Zentá, 1907, május 15; *Головацкий Я. Ф.* Запорожцы в Банате // Науковий збірник, издаваемый литературным обществом Галицко-Русской Матицы. – Львов, 1868. – Год 3-ый (1867). – Вып. 1–4. – С. 109–110; *Антонович В.* Поселения запорожцев в Банате // Киевская старина. – 1882 (Год первый). – Том II (Июнь). – С. 549–552; *Грушевський М. С.* Записки Гендльовика про банатських запорожців // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – 1911. – Т. 101. – Кн. 1. – С. 134–143; *Дуличенко А. Д.* Прилог проучавану историје једног неспоразума: бачки русини и запорошки козаки // Матица Српска. Одељење за друштвене науке. Зборник за историју. – Нови Сад, 1972. – № 6. – С. 117–121; *Ђелан Л.* Колонизација запорошких козака у данашњој Војводини у ХVIII столећу // Зборник за друштвене науке. – 1959. – № 24. – С. 122–130; *Мильчев В.* Запорожці у Банаті та Бачці: стан та перспективи дослідження проблеми // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К., 2001. – Т. 6. – С. 86–95.

державному архіві. Результатом цього відрядження стало виявлення додаткового кола джерел з історії запорожців у Банаті і Бачці.

Упродовж роботи з фондами цього архіву нами було частково опрацьовано документацію військових та цивільних установ, у компетенції яких перебували корегування та контроль за різноманітними сторонами життя Військового Кордону. Одним з них була Славонська генеральна команда. В архівному фонді, який утворився внаслідок функціонування цієї установи, нами було виявлено та описано групу документів, що безпосередньо стосуються історії перебування запорожців у Австрійській державі. З огляду на це вважаємо за необхідне зробити екскурс в історію фондоутворювача.

Військовий Кордон (*Vojna Krajina*), формування якого припало на 1460–1480-і рр., було створено як окремійшню, від решти коронних земель, територію Угорсько-Хорватського королівства. Головним призначенням його населення – граничар, було захищати кордони королівства з Османською імперією та протидіяти подальшій експансії турків. Територію Кордону розподілено на кілька земель – *Krajin*, – які в свою чергу розподілялися на капетанії (*kapetaniji*).

Славонська країна виникла в середині XVI ст. на землях між річками Дравою та Куною. Ця ділянка Військового Кордону складалася з трьох капетаній – Копривницької, Крижевацької та Іваничької. З 1568 р. у Славонській країні було введено граничарське самоуправління. Згодом комплекс прав та обов'язків граничар на всій території Військового Кордону регламентовано т. зв. "*Statut valachorum*", кодексом граничарського права (1630 р.).

Унаслідок австрійсько-турецької війни 1683–1699 рр. від турків було звільнено такі історико-географічні регіони, як Баранья, Бачка, Срем (частково). За Карловицьким миром 1699 р. їх приєднано до імперії Габсбургів. Територію Військового Кордону значно розширено шляхом долучення частини новоотриманих земель до Славонської країни. Вже в 1701 р. з цієї сукупності територій утворено Славонську генеральну команду. До неї увійшли 3 граничарських полки – Градизький, Бродський та Петроварадинський, – та 4 вільних військових міста (*komunitata*) – Петроварадин, Карловац, Земун та Брод.

З 1701 до 1783 рр. місцеперебуванням Славонської генералкоманди було м. Осієк (сучасна Хорватія), а з 1783 р. – м. Петроварадин (нині м. Нові Сад, АО Воеводина, Сербія). Протягом XVIII ст. відбувалися й зміни в підпорядкованості Славонської генералкоманди (разом із усім Військовим Кордоном): до 1750 р. керівництво здійснювалося Військовою радою у м. Граці; у 1750 р. його було підпорядковано Державній військовій раді у Відні. Відтоді саме вона стала вищим органом управління генералкомандами Військового Кордону.

Протягом другої половини XVIII ст. число військових одиниць у складі Славонської генералкоманди змінювалося. Зокрема, в 1763 р. створено Чайкашський батальйон (з центром у м. Тітелі), на військовослужбовців якого

покладено патрулювання легкими судами – чайками (*šajki*) – річкової системи Дунаю та його приток, що ними на той час проходив австрійсько-турецький кордон. Крім того, в період з 1783 до 1790 рр. з Банатської до Славонської генералкоманди було передано граничарські полки Темешварського Банату, серед яких був і Німецько-Банатський граничарський полк № 12 (центр у м. Панчево). Починаючи з 1764 р., стандартний граничарський полк складався з трьох батальйонів, кожен з яких ділився на 4–6 рот². Саме в цих двох граничарських командах відбувала військову службу переважна частина запорожців.

Слід відзначити, що впродовж 1737–1753 рр. унаслідок реформ Марії-Терези, організаційну структуру Військового Кордону було значно змінено: скасовано граничарське самоуправління та виборність офіцерства з власного середовища і скорочено територію Кордону та число полків у генералкомандах. Відтоді граничарські полки з ландміліції остаточно перетворюються на регулярне військо. Найближчою аналогією цього процесу, з тогочасних українських реалій, може бути реформа Слобідських козацьких полків 1765 р., здійснена урядом Катерини II. Загалом же система Військового Кордону проіснувала до 1881 р. Анексія австрійським урядом Боснії, занепад Османської імперії та утворення незалежних балканських держав остаточно перетворили її на атавізм.

Зрозуміло, що за таких обставин вступ частини запорожців у 1775 р. на австрійську службу був кроком, викликаним не тільки безвихідністю, але й з самого початку приреченим на невдачу. Це наочно продемонструвала тотальна ресміграція козаків упродовж наступних п'яти років. Утім, навіть такий короткий час “австрійської служби” запорожців не робить досліджуваний сюжет менш вартісним.

З огляду на це документи фонду № 430 Хорватського державного архіву “*Slavonska generalkomanda*” потребують ретельної уваги та прискіпливого дослідження. Стосовно загальних характеристик фонду, то ми можемо зауважити, що фонд є одним з п'яти фондів архіву (№ 426–430), які виникли внаслідок діяльності генералкоманд Військового Кордону: Банської, Вараждинської, Карловацької, Загребської та Славонської³. Документи фонду № 430 охоплюють період з 1701 до 1848 рр., тобто від часу виникнення до розформування Славонської генералкоманди. За тематикою справи фонду відбивають структуру канцелярії Славонської генералкоманди, яка складалася з трьох відділів: політичного, господарського та юридичного (відповідно групи справ, що виникли внаслідок їхньої діяльності, в описі фонду позначено літерами *Q*, *R* і *T*. Згідно з описом фонд складається з 126 справ (*knjiga*) та 157 зв'язок (*fascikula, kutija*)⁴.

² Hrvatski državni arhiv. – Fond № 430 “Slavonska generalkomanda. 1701–1848”. Sumarni inventar. – Izgradila Zdenka Baždar. – Zagreb, 1999. – S. 2–5.

³ Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ / Glavni i odgovorni urednik mr. Sredoje Lalić. – SR Hrvatska / Redactor toma mr. Josip Kolanović. – Beograd, 1984. – S. 83.

⁴ Hrvatski državni arhiv. – Fond № 430 “Slavonska generalkomanda. 1701–1848”. – S. 1, 6.

Система архівації, опису та зберігання в архівосховищах Хорватії й деяких інших регіонів колишньої СФРЮ значно відрізняється від української, що потребує певних роз'яснень. У практиці Австрійської імперії не було прийнято зшивати документи до єдиної справи ані під час їхнього оперативного побутування, ані в процесі архівації та подальшого зберігання. Виняток становили документи, матеріальним носієм яких, з самого початку, були зшитки паперу журнального зразка. У першому випадку локальний комплекс документів отримував назву *fascikula* (зв'язка) або *kutija* (коробка); у другому – *knjiga* (книга). Подібну практику було збережено й під час перебування південнослов'янських земель Габсбургів у складі Королівства Югославії та СФРЮ.

Сукупність документів, об'єднаних за тематичною, хронологічною чи якоюсь іншою ознакою, потрапляла на зберігання до архівної установи у вигляді непрошитих аркушів, укладених до великої папки або коробки (*fascikula, kutija*), яких інколи в межах однієї “зв'язки” налічувалося й кілька десятків. Усередині зберігався документ або група документів, які отримували порядковий номер. При визначенні черговості розміщення документів за тривалий проміжок часу домінуючою ознакою зазвичай ставав хронологічний принцип (рік створення). Легенда будь-якого документа фонду № 430, згідно з хорватськими архівними стандартами, і має такий вигляд: назва архіву – номер фонду – номер зв'язки – рік – номер справи.

Як бачимо, подібна система дуже нагадує ту, що існувала в Російській імперії та СРСР перед Другою світовою війною. Кожен, кому доводилося й у наші дні працювати зі “старими” описами Російського державного військово-історичного архіву, Російського державного архіву давніх актів у Москві чи то з описами окремих фондів Центрального державного історичного архіву України (м. Київ) (наприклад, ф. 1413), погодиться з цим. Саме через це стосовно документів Хорватського державного архіву ми вважаємо доречним оперувати такими термінами, як “зв'язка, справа”.

Головною відмінністю є відсутність пагінації: нумерувати аркуші документів, так само, як і робити посилання на якийсь конкретний аркуш у наукових розвідках, серед хорватських архівістів та істориків не прийнято. Також різняться й особливості роботи дослідників із документами: зі всієї зв'язки досліднику на руки видають лише ту справу, яка його цікавить. Це не тільки економить час, за який документи потрапляють з архівосховища до дослідника (1–2 години, на відміну від наших 1–2 днів), але й спрощує роботу з профілактики та реставрації документів.

Документи фонду Славонської генералкоманди є цінним джерелом до історії сучасних Хорватії та Сербії. У них відображено процес заселення Славонії, Бачки, Срему та Банату представниками різних національностей упродовж XVII–XVIII ст., специфіку життя граничарського населення, участь його в боротьбі проти Османської імперії. Вже впродовж багатьох років вони складають документальну базу для численних наукових праць. Окремими дослідниками були відзначені й матеріали, що стосуються історії

запорозького козацтва після зруйнування Січі Катериною II. Зокрема, представлені вони в розвідках югославського історика Лазара Челапа⁵.

Проведене нами обстеження фонду № 430 Хорватського державного архіву дозволило виявити групу документів, не згаданих у працях Челапа. Крім того, здійснено археографічний опис цих документів (23 документи з дев'яти справ). Навіть поверховий аналіз їхнього змісту переконливо свідчить, що вони мають стати об'єктом подальших археографічних студій.

Разом з цим слід відзначити, що комплекс документів, який міститься в фонді до історії запорожців, вірогідно, зазнав руйнації через розпорошення та фізичні втрати. Так, у ньому досить непогано представлено матеріали, які ілюструють початок запорозького переселення на терени Бачки та Банату (1785 р.), тоді як за пізніші часи маємо лише поодинокі документи. Відтак актуальною залишається евристична робота в архівних та бібліотечних зібраннях України, Російської Федерації, Австрії, Хорватії та Сербії з метою введення в науковий обіг нових джерел з історії запорожців у південних регіонах Австрійської держави наприкінці XVIII ст.

Вважаємо, що поданий перелік та опис документів Хорватського державного архіву значною мірою розширить уявлення українських істориків та архівістів про перебування запорозьких козаків у межах Військового Кордону.

1. HDA, f. 430, fasc. 66, 1785, № 147.

Всього у справі № 147 за тематичним принципом об'єднано 7 документів (18 аркушів зі зворотами, 7 з яких пусті; кадрів для копіювання 29):

арк. 1–Ізв., 18. – 25.05.1785. Повідомлення Державної військової ради (з Відня) Славонській генералкоманді (в Петроварадині). У тексті йдеться про прибуття в межі Австрійської держави (Семигороддя) перших партій запорозьких козаків з Молдавії та Буковини. Вказується на необхідність приготуватися до їх прийому та розміщення.

Стан документа задовільний. Формат – 2 стандартних (при перегині навіпіл – стандартний⁶). Імовірно саме через нестандартний формат документ було використано як обкладинку для всієї справи № 147. З цього самого приводу перший аркуш (документ) справи хронологічно пізніший, ніж наступні. Зворот першого та вісімнадцятий аркуш пусті. Зворот вісімнадцятого аркуша використано як конверт із зазначенням адресата та адресанта, датою отримання. Мова німецька. Почерк крупний, розбірливий, легко читається. Чорнило не згасає.

арк. 2–2зв., 3–3зв. – 06.04.1785. Копія рапорту капітана Бедеуса (з Ясс) до генерал-майора Ерценберга, військового губернатора Буковини (в Чернівці). Повідомляється про візит до капітана Бедеуса (австрійського

⁵ *Čelap Lazar. Arhivski fond Slavonsko-srijemska generalna komanda // Arhivski vjesnik. – Zagreb, 1961–1962. – № IV–V. – S. 336–349; Čelap L. Колонизація запорожських козака у данашньої Воєводини у XVIII столітї. – С. 122–130.*

⁶ Стандартний формат аркушів паперу австрійського виробництва становить 23,5 x 37,5 см.

військового аташе в Яссах) депутатів від запорозьких козаків, які, у кількості 8000 осіб, уже 10 років мешкають на території Молдавського князівства. Запорожці бажають вступити на австрійську військову службу та оселитися на Військовому Кордоні. Зобов'язуються у згаданій кількості прибути зі своїми кіньми та зброєю. Просять відвести їм землю на турецькому кордоні, дозволити обирати офіцерів зі свого середовища та не примушувати до одруження.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Зворот третього аркуша пустий. Мова німецька. Почерк дрібний, але розбірливий, читається добре. Чорнило не згасає.

арк. 4–4зв. – 09.04.1785. Копія ордера генерал-майора Ерценберга (з Чернівців) до капітана Бедеуса (в Ясси). Наказує поки що не давати запорозьким депутатам конкретної відповіді, оскільки несплановане та спонтанне переселення козаків може призвести до дипломатичного чи навіть військового конфлікту з Молдавським князівством (та Туреччиною). Рекомендує розтягти переговори на кілька тижнів, а тим часом таємно приставити до запорозьких депутатів кількох спритних унтер-офіцерів, які б могли прослідкувати за ними та ретельно дізнатися про кількість запорожців, їхнє озброєння тощо.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Мова німецька. Почерк середнього розміру, розбірливий, легко читається. Чорнило не згасає.

арк. 5–5зв., 6–6зв. – 09.04.1785. Копія рапорту генерал-майора Ерценберга (з Чернівців) до Державної військової ради (у Відні). Повідомляє про рапорт капітана Бедеуса з приводу бажання запорожців вступити на австрійську службу. Наголошується на тому, що в Буковині бракує землі для оселення 8000 козаків. Натомість Ерценберг пропонує розмістити козаків між Чайкашським батальйоном та Німецько-Банатським граничарським полком. Таким чином, вони будуть оселені вздовж р. Тиси та зможуть човнами патрулювати турецький кордон. Нагадує, що більшість запорожців у минулу турецьку війну (1768–1774 рр.) служили в Дунайській флотилії та з успіхом воювали проти турків. Пропонує прийняти козаків на службу, задовольнити їх зброєю, обмундируванням, грошовим та натуральним наділеннями.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Зворот шостого аркуша пустий. Мова німецька. Почерк середнього розміру, розбірливий, легко читається. Чорнило не згасає.

арк. 7–7зв., 8–8зв. – 27.04.1785. Копія наказу президента Державної військової ради генерал-майору Ерценбергу. Повідомляється, що згідно з апробованою цісарем доповіддю у справі запорозьких козаків, наказано прийняти їх на австрійську військову службу, оселити вздовж обох берегів р. Тиси (в Бачці та Темешварському Банаті). Козаки мають бути задовільнені провіантом та грошима. За ними зберігається право дотримуватися неодруженого стану. Завідування комісією на місцях покладається на генерал-майора Ерценберга та капітана Бедеуса.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Зворот восьмого аркуша пустий. Мова німецька. Почерк середнього розміру, розбірливий, легко читається. Чорнило не згасає.

арк. 9–9зв., 10–10зв., 11–11зв. – 07.05.1785. Копія рапорту генерал-майора Ерценберга Державній військовій раді. Повідомляє про отримання наказу Державної військової ради від 27 квітня 1785 р. Зазначає, що надіслав копію з наказу капітану Бедеусу. Запорожці почали прибувати на Буковину. Оскільки немає можливості концентрувати козаків на теренах Буковини, пропонує відразу з Молдавії переходити до Ерделю (Малої Валахії). Запорожцям щодня видається 6 крейцерів та 2 фунти хліба на кожного з військових магазинів. Передбачає необхідність видачі фуражу для коней, оскільки деякі запорожці, за козацьким звичаєм, ведуть з собою по кілька коней. Наполягає на необхідності звільнення козаків від сплати проїзного мита. Вважає доцільним, аби козаки пересувалися групами не менше 500 чоловік, оскільки це дозволить їм вчинити опір молдавським військам, якщо ті побажають не пропустити їх за межі князівства.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Зворот одинадцятого аркуша пустий. Мова німецька. Почерк середнього розміру, розбірливий, легко читається. Чорнило не згасає.

арк. 12–12зв., 13–13зв., 14–14зв., 15–15зв., 16–16зв., 17–17зв. – 25.05.1785. Копія інструкції Державної військової ради генерал-майорові Ерценбергу з роз'ясненням правил прийому запорожців на австрійську службу. Козацькій старшині не надаються автоматично обер-офіцерські та унтер-офіцерські чини. Дозволяється лише мати одного полковника на кожну 1000 козаків. До кожної переселенської групи приставити по одному офіцеру австрійського війська. У разі, якщо переселення запорожців викличе відкритий спротив молдавської влади, то не приймати їх, а виставити з австрійських володінь як бунтівників. Командирові Славонської генералкоманди – генерал-майорові Женейну, підготуватися до прийому козаків: підшукати на території генералкоманди значний пустир, на якому можна було б влаштувати тимчасовий козацький табір; на вибране місце відправити Вюртемберзький полк, який би підтримував дисципліну та контролював процес розподілу запорожців по військових командах. Визначено пільги для запорожців: звільнення від сплати мита; забезпечення квартирами, провіантом та фуражем. Заплановано маршрути їхнього переходу на місця оселення.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Зворот сімнадцятого аркуша пустий. Мова німецька. Почерк крупний, розбірливий, легко читається. Чорнило не згасає.

2. HDA, f. 430, fasc. 66, 1785, № 165.

У справі № 165 за тематичним принципом об'єднано 3 документи (6 аркушів зі зворотами, 1 з яких пустий; 11 кадрів для копіювання):

арк. 1–1зв., 2–2зв., 5–5зв., 6–6зв. – 08.06.1785. *Копія акту Державної військової ради до Угорського намісницького правління (в Буді)*. У тексті повідомляється про прийняття рішення стосовно оселення в Темишварському Банаті та в Бачській жупанії, вздовж р. Тиси, запорозьких козаків. Наказують відрядити комісара з боку намісництва для вибору тимчасового табору та пасовищ. Оскільки планується оселення запорожців між Чайкашським батальйоном та Німецько-Банатським гарнічарським полком, необхідно довідатися, в чиєму володінні перебувають ці землі – державному чи приватному. Разом із командиром Славонської генералкоманди намісницькому правлінню треба підготувати обчислення грошових сум, необхідних для утримання запорожців.

Стан документа задовільний. Формат – 2 стандартних (при перегині навпіл – стандартний). Прошито зсередини ниткою. Документ було використано як обкладинку для інших двох документів справи № 165, матеріальним носієм яких є одинарні аркуші стандартного формату. Мова німецька. Почерк середнього розміру, розбірливий, легко читається. Чорнило не згасає.

арк. 3–3зв. – 10.06.1785. *Акт Державної військової ради до Славонської генералкоманди*. Зміст у загальних рисах повторює документ № 1 справи – приготуватися до прийому та розміщення запорожців; співпрацювати щодо цього з Угорським намісницьким правлінням.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Зворот аркуша пустий. Мова німецька. Почерк середній, розбірливий. Чорнило не згасає.

арк. 4–4зв. – 08.06.1785. *Копія акту Державної військової ради до губернатора Семигороддя*. Наказують почати перепуск запорожців через кордон з Молдавським князівством та забезпечити їх під час просування теренами губернії всім необхідним.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Мова німецька. Почерк середній, розбірливий. Чорнила не згасають.

3. HDA, f. 430, fasc. 66, 1785, № 173.

У справі № 173 – 1 документ (1 аркуш; 1 кадр для копіювання):

арк. 1–1зв. – 22.06.1785. *Чернетка промеморії від командувача Славонської генералкоманди до Угорського намісницького правління*. Генерал-майор Женейн повідомляє про отримання промеморії від 13 червня 1785 р. Чекає на повідомлення від генерал-майора Ерценберга про наближення запорожців до місць розміщення. Як тільки отримає, повідомить керівництво Угорського намісництва.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Зворот аркуша пустий. Мова німецька. Почерк крупний, розлогий, але розбірливий. Чорнило не згасає.

4. HDA, f. 430, fasc. 66, 1785, № 213.

У справі № 213 за тематичним принципом об'єднано 3 документи (5 аркушів зі зворотами, 3 з яких пусті; 7 кадрів для копіювання):

арк. 1–1зв., 5–5зв. – **21.06.1785.** *Копія рапорту генерал-майора Ерценберга до Державної військової ради.* Повідомляє, що переважна більшість запорожців, які сходяться до Чернівців зі всієї Буковини, не мають ніякого обмундирування, окрім старого дрантя. Спочатку запорозькі депутати просили, аби за ними було збережено їхній традиційний одяг, але тепер передумали та просять видати їм мундири австрійського зразка. Також доповідає, що отримав рапорт від капітана Бедеуса про те, що значна кількість козаків уже прибула до Банату. Переселення відбувається через територію Молдавського князівства та Речі Посполитої. Просить виділити кошти на утримання козаків та надіслати інструкції стосовно розміру грошової та натуральної платні для них.

Стан документа задовільний. Формат – 2 стандартних (при перегині навіп – стандартний). Документ використано як обкладинку для інших двох документів справи № 213. Зворот п'ятого аркуша пустий. Мова німецька. Почерк дрібний, розбірливий. Чорнило не згасає.

арк. 2–2зв. – **09.07.1785.** *Наказ Державної військової ради Славонській генералкоманді.* Генерал-майору Женейну наказано відрядити до місця збору запорожців комісара з боку генералкоманди та одного військового хірурга. Якщо під час огляду серед козаків буде виявлено таких, які не здатні служити у війську, слід негайно вислати їх за межі Австрійської держави. Головним критерієм відбору вважати не вік, а фізичний стан. Усіх придатних до служби розподілити на 3 категорії: кавалеристів, піхоту та моряків. Формувати в команди по 200 козаків. Унтер- та обер-офіцерів призначити з числа граничарського офіцерства сербського походження, аби зняти мовну проблему.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Зворот другого аркуша пустий. Мова німецька. Почерк середній, чіткий. Чорнило не згасає.

арк. 3–3зв., 4–4зв. – **09.07.1785.** *Копія наказу Державної військової ради генерал-майорові Ерценбергу.* Наказано всіх запорожців, які скупчилися в Буковині, через Ердель відправити до місць оселення в Бачці та Банату. Під час переходу до запорожців треба відряджати офіцерів з місцевих гарнізонів. Також необхідно приставляти до козацьких команд конвой. Місцем збору запорожців призначено м. Сенту в Бачці, на правому березі р. Тиси.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Зворот четвертого аркуша пустий. Мова німецька. Почерк дрібний, розбірливий. Чорнило не згасає.

5. HDA, f. 430, fasc. 66, 1785, № 217.

У справі № 217 за тематичним принципом об'єднано 2 документи (3 аркуші зі зворотами; 6 кадрів для копіювання):

арк. 1–1зв., 3–3зв. – **23.07.1785.** *Ордер генерал-майора Женейна командуванню Німецько-Банатського граничарського полку (Панчево).* Наказує надіслати до м. Темешвара військового хірурга та офіцера для

огляду та перепису запорожців. Наголошується на необхідності надіслати людей, які б володіли сербською.

Стан документа задовільний. Формат – 2 стандартних (при перегині навпіл – стандартний). Документ використано як обкладинку для другого документа справи № 217. Мова німецька. Почерк крупний, розлогий, середньої розбірливості. Чорнило не згасає.

арк. 2–2зв. – 23.07.1785. Рапорт командування Німецько-Банатського граничарського полку до генерал-майора Женейна. Повідомляють про відрядження, на вимогу генерала Женейна, до Темешвара ротмістра Чакітієвича, який буде контролювати процес відбору запорожців.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Мова німецька. Почерк крупний, розлогий, середньої розбірливості. Чорнило не згасає.

6. HDA, f. 430, fasc. 66, 1786, № 8.

У справі № 8 за тематичним принципом об'єднано 2 документи (3 аркуші зі зворотами, 2 з яких пусті; 4 кадри для копіювання):

арк. 1–1зв., 3–3зв. – 28.02.1786. Повідомлення з Державної військової ради до Славонської генералкоманди. Інформують про відсилення інструкції до генерал-майора Ерценберга з роз'ясненням правил та норм матеріального забезпечення запорожців.

Стан документа незадовільний: помітні сліди перебування в умовах вологості; початкова стадія мікоз (зупинено); сліди механічного ушкодження, спричинені життєдіяльністю комах – у нижній частині аркушів. Формат – 2 стандартних (при перегині навпіл – стандартний). Зворот першого та третього аркуші пусті. Зворот третього аркуша лицевим боком конверта, із зазначенням адресата та адресанта. Документ використано як обкладинку для другого документа справи № 8. Мова німецька. Почерк середній за розміром, розлогий, з сильним нахилом, розбірливий. Чорнило згасає.

арк. 2–2зв. – 28.02.1786. Копія інструкції Державної військової ради генерал-майору Ерценбергу. Згідно з апробацією імператора наказано матеріальне забезпечення козаків здійснювати подібно до цивільних іноземних колоністів. Видавати по 3 крейцери добових на кожного козака під час переходу до Банату. У разі, якщо хтось із козаків захоче одружитися та вести сімейний спосіб життя, таких відразу відсилати до Німецько-Банатського полку та надавати в їхнє розпорядження пусті домівки, яких там є достатня кількість.

Стан документа незадовільний: тотожний стану документа № 1. Формат стандартний. Мова німецька. Почерк крупний, розбірливий. Чорнило згасає.

7. HDA, f. 430, fasc. 66, 1786, № 224.

У справі № 224 – 1 документ (1 аркуш; 1 кадр для копіювання):

арк. 1–1зв. – 19.07.1786. Копія рапорту з Славонської генералкоманди до Державної військової ради. Генерал-майор Женейн повідомляє,

що запорожці, які стояли табором у околицях Сенти, виведені звідти та розподілені по різних військових командах.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Зворот аркуша пустий. Мова німецька. Почерк крупний, розлогий, розбірливий. Чорнило не згасає.

8. HDA, f. 430, fasc. 66, 1786, № 384.

У справі № 384 – 1 документ (1 аркуш; 2 кадри для копіювання):

арк. 1–1зв. – 18.11.1786. Копія розпорядження Славонської генералкоманди до Чайкашського батальйону (Тітел). Повідомляють про те, що на прохання запорожців, які служать чайкашами, отримано дозвіл перевести їх з Тітела в Ковиль. Козака Павла Паливоду нагороджено унтер-офіцерським званням.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Мова німецька. Почерк крупний, розлогий, з сильним нахилом, розбірливий. Чорнило не згасає.

9. HDA, f. 430, fasc. 66, 1791, № 123.

У справі № 123 за тематичним принципом об'єднано 3 документи (3 аркуші зі зворотами; 6 кадрів для копіювання):

арк. 1–1зв. – 14.07.1791. Рапорт командування Чайкашського батальйону до Славонської генералкоманди. Повідомляють, що свого часу для запорожців, які служили чайкашами в Ковилі було куплено 4 та побудовано 1 хату, які оцінюються в 169 форинтів 54 крейцери.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Мова німецька. Почерк середній, розбірливий. Чорнило не згасає.

арк. 2–2зв. – 23.07.1791. Рапорт командування Чайкашського батальйону до Славонської генералкоманди. Триває вирішення питання з приводу домівок, що залишилися після запорожців. Повідомляють, що впродовж останньої війни з турками (1788–1791 рр.) більшість запорожців-чайкашів або загинули або втекли з війська. З них залишилося лише 9 старих, які вже давно благають про відставку. Пропонують продати 5 будинків, в яких жили козаки.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Мова німецька. Почерк дрібний, але розбірливий. Чорнило не згасає.

арк. 3–3зв. – 23.07.1791. Адресата, адресанта та видову належність документа встановити не вдалося. Через палеографічні особливості документа не вдалося з'ясувати його зміст.

Стан документа задовільний. Формат стандартний. Мова німецька. Почерк крупний, розлогий, нерозбірливий. Чорнило не згасає.

Наприкінці цього огляду автор хотів би скласти подяку дирекції та співробітникам Хорватського державного архіву – Йосипу Колановичу (директор), Діані Мікшич та багатьом іншим, які своїми порадами та практичною допомогою значно сприяли евристичній роботі з фондами.